

SPECIFIEK... Spechten

Eens even kijken:
We hadden Drijfveren, Toppers,
Jonge Honden en nogal wat
Gevleugelde Vrouwen. Wie volgt?
De specialist. Guus van Duin stort
zich in 2004 in het diepe van de
soort en op de bijbehorende mens.



Ik ben vanaf mijn elfde met spechten bezig. Ik woonde in Amsterdam-Noord en was altijd hutten aan het bouwen. Voor school moest ik een spreekbeurt houden. Geen idee waarover, ik zat volkomen ongeïnspireerd in de openbare bibliotheek van die informatieboekjes voor de jeugd te bekijken. Daar kwam ik 'Spechten, de timmerlieden van het bos' tegen. Dat sprak me wel aan vanwege mijn eigen liefhebberij. Na die spreekbeurt wilde ik zelf wel een keer zo'n beest zien.

Niet echt spechtenrijk, Amsterdam-Noord
We verhuisden naar Castricum, dus de hele middelbare schooltijd heb ik achter spechten aangezetten. Het was de bloeitijd van de Zwarte Specht in de duinstreek. Vroeg of laat kwamen ze wel een keer in de netten van de vinkenbaan terecht. Er waren drie paartjes en mede door kleurtape en kleurringen waren ze individueel herkenbaar. Ik heb ze een jaar of tien gevolgd. Tot 1994 hebben ze er gezeten. Ik zocht ook fanatiek naar nesten en we ringden de jongen. Dat gaat vrij makkelijk, gewoon je arm in het hol steken. Ik zocht ook naar slaapholtes, want ze hebben enorme territoria, maar in de winter gaan ze echt iedere middag naar vaste slaapholen. Met mooi helder weer doen ze dat luid kruu-kruu-kruuënd. Handig als je Engelse vogelaars op bezoek hebt.

Ben je biologie gaan doen vanwege de spechten?

Ik wilde eigenlijk geodesie in Delft doen. Biologie vond ik een beetje te soft, te makkelijk. Al op mijn dertiende was ik heel erg geïnteresseerd in de vrijwel zeker uitgestorven Ivoorsnavelspecht. Ik schreef in krakemikkig Engels een briefje naar het huidige BirdLife en die stuurden me een fotokopie van het boek van Tanner, met die beroemde zwart-wit foto erin.

Het begon met hutten timmeren toen ie 11 was. En met een spreekbeurt. Intussen ruim 20 jaar verder is Martjan (J.M.) Lammertink (32) een van de grootste spechtenkenners van de wereld. Van Amsterdam-Noord via Castricum, Cuba, Mexico en de VS naar West-Kalimantan. En nee, van zoeken naar uitgestorven supersoorten word je niet depressief.

In 1986, ik was toen 15, kwam het wereldnieuws van de herontdekking op Cuba. Alle alarmbellen gingen rinkelen en het werd meteen tot reservaat gebombardeerd. Ik besloot de eerste de beste kans te grijpen om ernaartoe te gaan. Toen ik 18 was, na mijn eindexamen, heb ik een jaartje vrij genomen en in januari 1991 ging ik vierenhalve maand naar Cuba.

Waar zoek je een Ivoorsnavelspecht?

In zwaar, uitgestrekt, maagdelijk heuveldennenbos met veel recent afgestorven bomen met enorme keverlarven erin. Het bos waar hij het laatst was gezien leek daar niet meer op. Het was in de jaren vijftig al een keer grondig gekapt en in de jaren tachtig ging er een tweede kapronde overheen. Er was een vallei met allemaal foerageersporen van dat beest, maar die waren wel wat oud. We hebben het zoekgebied uitgebreid en een plek gevonden waar tot midden jaren tachtig prima bos heeft gestaan. Maar dat bleek omgezaagd, net in de periode dat ze zo'n beetje gezien zouden zijn. Ik vermoed dat dat de plek is waar ze het de laatste decennia hebben uitgehouden, waarna ze zijn gaan zwerven in het secundaire bos. Ze zijn waarschijnlijk aan voedselgebrek doodgegaan.

Was de herontdekking betrouwbaar?

Ze waren gezien door de spechtenautoriteiten van de wereld, maar er is geen documentatie van, dus er zijn sceptici. Maar ik geloof het wel.

Je ging opnieuw zoeken op Cuba

Ik was in september 1991 biologie gaan studeren, toch maar, omdat ik me fulltime met spechten bezig wilde houden. Voorjaar 1993 kon ik naar Cuba met geld van een British Petroleum Award. BP heeft ieder jaar een prijs voor jonge onderzoek-



Foto's:



kers die een natuurbeschermingsexpeditie willen maken om de status van bedreigde dieren te verduidelijken. Een van de redenen dat ik terug wilde, was dat er in 1991 een stukje bos was afgebrand in de regio waar hij het laatst gezien was. Typisch zo'n concentratie van dode bomen waar de Ivoorsnavelspecht zich helemaal op gespecialiseerd heeft. Na een jaar of twee, drie zou dat dan optimaal moeten zijn. Als de specht er in de buurt zit, moeten die bomen echt als een magneet werken. En er waren ook allemaal hoopgevende plannen gemaakt, maar de zaak was door ruzie tussen Cuba en de VS ingekakt.

Ruzie?

De Ivoorsnavelspecht is in 1986 ontdekt door een team van Cubanen en Amerikanen, die heel goed samenwerkten. Short, Estrada en Alayón. Maar Short was al wat ouder en intussen met wat andere spechtachtigen bezig, met barbets en toekans. Een andere Amerikaan, Jerome Jackson, van wie dit jaar een nieuwe Ivoorsnavelspecht-monografie verschijnt, heeft het overgenomen. Die was enorm fanatiek en jaren naar de soort op zoek geweest in het zuiden van de VS, waar een andere ondersoort, *Campephilus principalis principalis*, voorkomt. In 1988 is Jackson met een grootse expeditie van National Geographic naar het gebied gegaan. Maar hij was wat minder diplomatiek, nogal gehaast en opvliegerig. Wat ik van de Cubanen begrepen heb, is het onderzoek daarop stukgelopen.

Maar is hij nou uitgestorven of niet?

Ik denk dat de Ivoorsnavelspecht tegen 1990, en misschien al in 1988, op Cuba verdwenen is. Dat is wat mij betreft nu wel een uitgemaakte zaak. Recente geruchten zijn vrij eenvoudig te ontzenuwen.

Daarna ging jij zelfs in de VS zoeken, in Louisiana.

Ja, omdat een jongen beweerde dat hij in 1999 tijdens kalkoenjacht twee Ivoorsnavelspechten had gezien. En ook iemand van een Nasa-basis aan de rand van het moerasbos zou er een voorbij hebben zien komen. We zijn er met zes topvogelaars een maand lang in de beste tijd van het jaar tevergeefs aan het zoeken geweest. Dat pleit er tegen. Cornell University had er twaalf automatische recorders opgesteld, die elk 600 uur geluid hebben opgenomen. De opnamen zijn

gescand op de roep van de Ivoorsnavelspecht en er staat niets op.

Maar het gerucht ging ...

Er stond één dubbele klop op, een geluid dat deze specht wel maakt, maar intussen staat vast dat het een pistoolschot is geweest. Er zijn een of twee diehards die dat eigenlijk nog niet echt toe willen geven. Hoe dan ook, het blijft een verdacht gebied met vooral verdomd goed habitat, een prachtig moerasbos. Het barstte overal van de Noord-Amerikaanse Helmspechten, maar hun sporen verschillen toch wel aanzienlijk. Die Ivoorsnavelspecht is puur gespecialiseerd in het eraf trekken van schors die nog stevig vastzit. Alsof iemand met een schroevendraaier bezig is geweest. En dat soort ontschorste dennen vonden we. Hartstikke vers en uitsluitend in twee specifieke gebieden, waarin je het optimale habitat vond. De Noord-Amerikaanse Helmspecht komt er echt overal voor, maar die verdachte sporen vonden we alleen op die twee plekken.

Een optiekfabrikant was sponsor. Nog leuke spulletjes gekregen?

We moesten hun kijkers wel noemen in een artikel, maar konden ze na afloop mooi weer inleveren. Eigenlijk was het heel vervelend met zo'n commerciële sponsor. Wat mij betreft eens maar nooit meer. Er was een enorm mediacircus omheen gebouwd. Inclusief een echte pr-mevrouw met bevroren glimlach, een voormalige nieuwslezeres. Ze verdiende waarschijnlijk meer dan de zes onderzoekers bij elkaar. Wij kregen 2000 dollar per persoon en daar moesten we alles van betalen: de vliegreis en het eten gedurende zes weken. Ook alle camera's moesten weer terug.

Tv-optredens?

Ook. Er gingen meer dan vijftien camera-ploegen mee het veld in en regelmatig journalisten, veertig kranten en tijdschriften. Dat was natuurlijk heel storend. We probeerden de schade beperkt te houden en stuurden de pers altijd mee met het zoekduo dat die dag naar het meest onattractelijke gebied ging.

In Mexico zocht je naar de verdwenen Keizerspecht. Ben je een ramptoerist?

Het gaat mij om de spechten, niet per se om zeldzame soorten. Ik heb met Zwarte Spechten gewerkt en de afgelopen drie-

ënhalft jaar in West-Kalimantan met verschillende soorten die ook niet uitgesproken zeldzaam zijn. Ik ben vooral geïnteresseerd in grote spechten. Er zijn maar drie spechten groter dan de Zwarte: de Ivoorsnavelspecht, de Keizerspecht en de Poederspecht, *Mulleripicus pulverulentus*, uit Zuidoost-Azië. Natuurlijk, de Ivoorsnavelspecht is superzeldzaam en erg mooi, maar die Keizerspecht is ook fantastisch. Hij was in 1956 voor het laatst gezien. Ik heb als afstudeerproject die zoektocht in elkaar gezet. Dat viel onder Jan Wattel, zo'n beetje de enige universitaire docent die dit soort natuurbeschermingsprojecten toestond. We hebben het met zijn vieren gedaan: twee Mexicaanse collega's en de laatste maanden met een Amerikaan. We hebben het wel breder opgezet en het hele dennen-eikenbos onderzocht. De Sierra Madre was één endemische hotspot, met ondermeer de Thick Billed Parrot, Eared Quetzal en Tufted Jay. Allemaal afhankelijk van dat oerbos. En de Keizerspecht hebben we echt op de hiel gezeten.

Hoe doe je dat bij een specht?

We hadden op grond van allerlei criteria een overzicht gemaakt van de meest kansrijke plekken. Die zijn we allemaal afgaan. Vaak kregen we van mensen te horen dat hij er al lang niet meer gezien was. En ze kenden de soort wél, want hij werd heftig bejaagd door de lokale indianen vanwege de vermeende medicinale eigenschappen. De snavel werd vernalen en de kuif van het mannetje, gedrenkt in wat olie, was heel goed tegen oorontstekingen. De mensen van gemengd Spaans-Mexicaanse achtergrond, die vanaf de jaren veertig voor de houtkap het gebied binnenkwamen, namen die gebruiken over. Ze hadden vuurwapens en de tamme Keizerspechten waren een gemakkelijke schietschijf. Vaak voor de lol, puur vandalisme. Een nogal dramatisch verhaal was dat er op één bepaalde plek begin jaren zestig alleen nog maar een vrouwtje voorkwam. Vrouwtjes hebben geen mooie rode kuif, vandaar. Op een dag in april kwamen we in een dorp en we spraken met de inwoners, uiteraard zonder ze dingen in de mond te leggen. We vroegen of er iemand was die het bos goed kende. Dat was ene Armando, een man van 43. Die zei dat oudere mensen het vaak hadden over de Pito real, de Keizerspecht. Een oudere vriend had hem gezegd dat hij een paar maanden daarvoor een paar-

tje had gezien, nadat hij ze tientallen jaren niet had waargenomen. Daar was ie zo verguld mee geweest, dat hij er eens flink op gedronken had. We hebben met die man gesproken en hij vertelde ons een super overtuigend verhaal. Toen we er aankwamen hadden ze net alle dode bomen opgeruimd. Massaal weggehaald omdat ze een stuk goedkoper zijn voor de houtpulpfabrieken. Er was nog twaalf vierkante kilometer in de buurt, ongeschonden vanwege een gemeentelijke twist. En daar vonden we heel verse sporen, in een heel goed bos. Twee, drie maanden oud. Sporen die we nergens anders gezien hebben. Vervolgens hebben we daar veertig dagen gezocht en bij een vallei gepost waar de spechten wel eens overheen zouden moeten vliegen. Niks. Ongeveer 700 kilometer noordelijker, op 80 kilometer van de grens met de VS, hebben we toen nog één andere plek gevonden waar de afgelopen jaren een paar keer een Keizerspecht gezien was. Beide keren met een zwarte kuif, een vrouwtje dus. Uiteindelijk zijn we in november teruggegaan naar die twaalf vierkante kilometer oerbos, maar het bleek ondertussen uitgekapt. Het conflict tussen de gemeenten was opgelost en meteen alle oude en dode dennen eruit. Als de Keizerspecht niet is uitgestorven, dan is hij in elk geval kansloos.

Is het allemaal niet wrang of frustrerend?
Nee, helemaal niet. Het is gewoon heel fascinerend. Ook zonder de Keizerspecht zijn het landschap en de mensen in die regio schitterend. Ik heb met zestig oudere mensen over de Keizerspecht gesproken en dat draagt ook bij aan de kennis. Het is een uitstervende bron van informatie.

Je wordt erg dwarsgezet door houthakkers

Ik ben niet anti-bosbouw, maar het is niet verstandig gebeurd. Stel je voor dat het kappen vanaf de jaren zestig wat beter gepland was. De Sierra Madre is zo groot als Java. Had nou twee of drie voldoende grote gebieden voor die Keizerspecht opzijgezet. Dan had je ook de Grizzlybeer en de Mexicaanse Wolf nog gehad. Beesten die ontzettend tot de verbeelding spreken. Stel je voor wat voor een duurzame publiekstrekker dat geweest zou zijn. Je had er geld uit kunnen halen, veel meer dan uit het kappen.

Je werkte ook in Indonesië

Voor mijn promotie, komend najaar, heb ik in West-Kalimantan de afgelopen drieënhalve jaar veertien soorten spechten onderzocht. Dertien ervan zijn endemisch voor de Sunda-regio. Ze zijn niet uitgesproken zeldzaam, maar een paar gaan het wel worden door de houtkap. Het

ging mij er trouwens vooral om, dat daar meer soorten spechten voorkomen dan waar ook ter wereld. In Europa haal je maximaal negen of tien. In de tropen heb je altijd meer soorten dan in gematigde streken. Hoe kunnen zoveel soorten samenleven? Spechten zijn een goede modelgroep voor die vraag. Ze hebben het voordeel dat ze redelijk makkelijk te observeren zijn en dat je alle aspecten van het foerageergedrag goed kunt indelen. Hoe hoog zitten ze, hoe dik is de boom, hoe ruw is de schors, is de boom dood of niet? Zitten ze ook op lianen of epifyten?

Je bent getrouwd met een Indonesische vrouw

Ja. Utami, ze studeert bosbouw.

Een houthakker?

Zij was een van de student assistenten, een goede. Ze heeft nooit voor een kapmaatschappij gewerkt en ruim twee jaar met mijn onderzoek meegedraaid. Ze studeert nu in Wageningen, bos- en natuurbeheer.

Wie betaalde je onderzoek?

Ik werd gefinancierd door NWO, de Nederlands Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Dat was een oio-baan, onderzoeker in opleiding. Ik kreeg geld voor ruim vier jaar. Dat is gunstiger dan wanneer je geld krijgt van een natuurbeschermingsorganisatie, dat loopt hooguit één jaar. Je moet er wel echt wetenschappelijk onderzoek voor doen. Gegevens voor natuurbescherming verzamelen je daarnaast in een moeite door.

En na je promotie?

Na een jaar werk in de VS aan de moleculaire fylogenie, de stamboom, van spechten wil ik naar Indonesië voor een langdurig project met Poederspechten. Uit mijn promotieonderzoek blijkt dat dit beest erg gevoelig is voor houtkap. De dichtheid neemt gemiddeld 83 procent af in gekapt bos. Daarbij is het een interessante soort, omdat hij in groepen leeft en broedt. Ik wil verscheidene groepen kleurringen in gekapt en primair bos en ze minstens vijf jaar volgen. Verder met grote spechten dus.

Stel: je gaat nog één keer zoeken naar de Keizerspecht of Ivoorsnavelspecht en plots zie je hem

Ik denk dat ik een enorme adrenaline-rush krijg. Dat ik eerder een hartaanval krijg dan dat ik flauwval. Mocht ik het overleven, dan is de vraag: geniet ik er eerst van, til ik gewoon mijn kijker op en bekijk ik hem eerst eens goed, of ga ik staan hannesen met mijn camera of recorder?

Guus van Duin



Video Jaaroverzicht 2003

Ook dit jaar verscheen er weer een jaaroverzicht van het voorgaande jaar, maar nu is er voor het eerst ook een DVD-versie uitgebracht. Het zwaartepunt ligt evenwel nog steeds op zeldzaamheden, met enkele schaarse soorten. Zo staan er op dit overzicht maar liefst vier nieuwe soorten voor Nederland (Grote Tafeleend, Audouin's Meeuw, Blauwe Rotslijster en Westelijke Orpheusgrasmus). De Audouin's Meeuw was maar twee uur aanwezig maar toch is men er in geslaagd van deze soort beelden te krijgen. Dat een Blauwe Rotslijster in Nederland feilloos een hoop stenen in Westkapelle weet te vinden, is toch ook wel erg bijzonder. Daarnaast staan er enkele opvallende ondersoorten op de band, waarbij vooral die Witkopstaartmezen iedereen zullen bekoren. Ook opvallend is het aantal vogels in-de-hand dat te zien is, waarbij vooral de vinkenbaan van Castricum hofleverancier was. Zo passeren o.a. Siberische Sprinkhaanzanger, Veldrietzanger, Bruine Boszanger en Grote Pieper de revue. Enkele andere hoogtepunten zijn de Vale Gier die een ooievaarsdorp onveilig maakt, een Roodpootvalk en de Daurische Klauwier met prooi. Al deze soorten worden door commentator Max Berlijn, door middel van leuke weetjes en determinatie-punten, op een boeiende manier behandeld. Voor zover mogelijk is de kwaliteit van de beelden nog beter dan vorige jaargangen. Al met al een prachtige verzameling rariteiten, zowel voor 'twitchers' als voor anderen.

M. Plomp en anderen 2004. Dutch Birding Jaaroverzicht 2003. Duur ca. 110 minuten. Te bestellen door € 29,95 (incl. portokosten) voor de video of € 36,25 voor de DVD over te maken op rekening 3363.57.869 t.n.v. Plomp Digital Video te Linschoten o.v.v. Video of DVD 2003 plus naam en adres.